

Mossenexcursie Landgoed Dorth op 6 oktober 2018

H. Rudi Zielman & Marjolein Vermeij

Met een actieve mossenwerkgroep in Deventer en eentje in Twente en een 'leeg' uurhok daartussenin was het niet meer dan logisch om elkaar eens in dat lege hok te treffen. De excursie en een voorexkursie werden in onderling overleg prettig georganiseerd en de excursie kon dan ook landelijk op de BLWG-site worden aangekondigd.

Met meer dan tien deelnemers uit Deventer en omstreken, Twente en elders uit den lande hadden we die zaterdag dikke mazzel met het mooie weer, droog en warm (zoals steeds deze zomer ☺), en konden we prima door de struiken en op de knieën.

Dorth, één van de landgoederen van Natuurmonumenten, bestaat voornamelijk uit loofbos waarin veel waterlopen aanwezig zijn. Gelegen ten zuiden van Bathmen ligt het evenwel niet in Overijssel maar net in Gelderland, gemeente Lochem, en vormt het centrum van de kern Kring van Dorth.

Bij de ingang (1) (locaties op het routekaartje, Fig. 1) troffen we vooral mossoorten van ruderaal standplaatsen, waar gewoon purpersteeltje (*Ceratodon purpureus*) toch steeds weer deelnemers weet te verrassen met een wisselend uiterlijk, en op een betonnen tuinmuur van het oude erf een paar steensoorten zoals muurachterlichtmos (*Schistidium crassipilum*) en de gewone variëteit van muurdubbeltandmos (*Didymodon vinealis* var. *flaccidus*) (= *Didymodon insulanus*) en op wat beschaduwde tegels gewoon pluisdraadmos (*Amblystegium serpens*). Op een houtstapel wist één van de deelnemers al de broedhaarmuts (*Orthotrichum lyellii*) te spotten. De verwachting was dat we die later nog volop zouden treffen, hetgeen verrassend genoeg niet het geval bleek.

Langs een oude laan aan de noordzijde van het erf groeien lindes, met een ondergroei van hazelaar. Hier troffen we wat epifyten, als eerste bleek boomvorkje (*Metzgeria fur-*

Figuur 1. Luchtfoto van De Dorth met de gelopen route en de besproken locaties. Bron: Google Earth.

Tabel 1. Pioniers op bospaadje.

<i>Fossombronia wondraczekii</i>	Gestekeld goudkorrelnmos
<i>Dicranella staphylina</i>	Knolletjesgreppelmoss
<i>Oxyrrhynchium hians</i>	Kleisnavelmoss
<i>Calliergonella cuspidata</i>	Gewoon puntmoss
<i>Riccia glauca</i>	Gewoon landvorkje
<i>Ephemerum serratum</i> var. <i>serratum</i>	Ongenerfd eendagsmoss

cata) en Koos van der Vaart vond hier knikkend palmpjesmos (*Isothecium myosuroides*) en heel verrassend zelfs riviersterretje (*Syntrichia latifolia*); een klein polletje met de karakteristiek stompe blaadjes.

Iets verderop was het oudere loofbos goed ontwikkeld met wat liggend dood hout. Marjolein Vermeij en Claire van Norel hadden hier bij een voorexcursie al een knikmos opgeraapt en het vermoeden uitgesproken dat dit aardappelknikmos (*Bryum bornholmense*) kon zijn. In deze regio (2) hebben we dit dan ook tijdens de excursie kunnen bekijken.

Als epifyt konden even verderop staafjesiepenmos (*Zygodon conoideus*), helmroestmos (*Frullania dilatata*) en het tegenwoordig alom te vinden knikkersterretje (*Syntrichia papillosa*) geregistreerd worden.

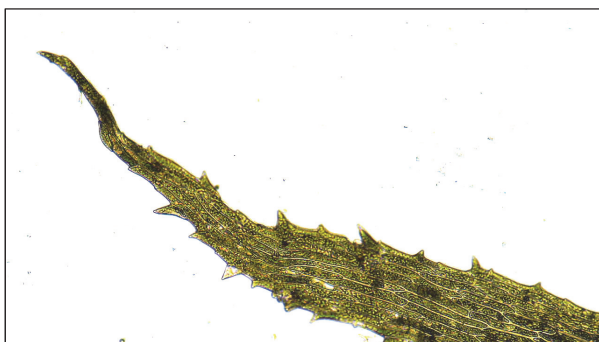
Claire van Norel leidde ons naar de grote vijver op het landgoed omdat ze al eerder in de armen daarvan (3) gewoon bronmos (*Fontinalis antipyretica*) aangetroffen had, deze keer met enige moeite uit het water gehengeld door Joop Bruggert.

De lunch werd genuttigd rond een aange-naam bankje bij de vijver (4) waar we op grijs kronkelsteeltje (*Campylopus introflexus*) werden gewezen door Koos van der Vaart. Het groeide hier vrijwel geheel zonder glasharen. Dit mos is dan moeilijker herkenbaar, het kan vooral op plekken die schaduw vangen gaan lijken op boskronkelsteeltje (*Campylopus flexuosus*), ook al omdat stengeltopjes kunnen afbreken. Het ontbreken van rood vilt en rode bladoortjes is dan toch wel de hint in de goede richting, maar het kan raadszaam zijn even thuis te controleren of de bladrand beneden aan de rand een brede kleurloze strook heeft.

Iets minder talrijk – na de lunch vertrokken enkelen – kwamen we via een bospad bij de

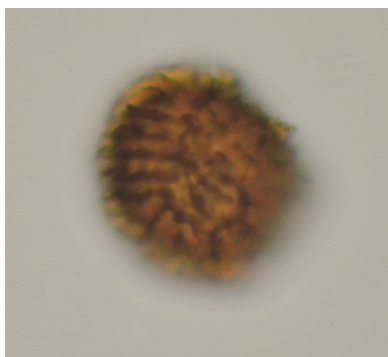
grote west-oost laan door het landgoed. Precies op het kruispunt (5) viel onze blik op enkele mossen op het pad. Het was een compleet gezelschapje van licht betreden bospaadjes (Tabel 1).

Het gewoon landvorkje werd door Koos van der Vaart in het veld al herkend en thuis kon aan de sporen de bevestiging gevonden worden. Het eendagsmos werd in het veld op deze locatie even voor iets anders uitgescholden, de plantjes zijn erg klein, het licht in het bos was beperkt (ondanks de lichtloepjes). Later in de middag troffen we hetzelfde gezelschap nog een keer (locatie 8) en werd Rudi Zielman de kreet 'waan-zinnige tanden!' ontlokt (Fig. 2). Eigenlijk is dit een soort 'rompgemeenschap' van het *Nanocyperion*, zonder de vaatplanten.

Figuur 2: Blad *Ephemerum serratum* (Foto: Koos van der Vaart).

Zoals alle goudkorrelnmoss moest ook deze vondst thuis aan de hand van sporen op naam worden gebracht. Op de foto (Fig. 3) is goed te zien dat het hier om gestekeld goudkorrelnmos gaat, maar ook zie je hoe je op het verkeerde been gezet kunt worden. Sporen van levermoss liggen meestal in 'tetraden', d.w.z. een soort piramide van 4 sporen (Gradstein & Van Melick). Er is dan een distale zijde (de buitenkant van het klontje van vier) waar de ornamentatie zich goed kan ontwikkelen, en een proximale zijde aan de binnenkant van het klontje waar de sporen tegen elkaar liggen wat vaak een hoekig resultaat geeft en soms een wat rommelig spoor van niet (goed) ontwikkelde ornamentatie die dan wat op een netwerkje kan lijken, en dan lijkt het op een van de andere soorten, zoals grof goudkorrelnmos.

Figuur 3. Spore van gestekeld goudkorrelmos (*Fossombronia wondraczekii*), links distale zijde, rechts proximale zijde. Foto: Rudi Zielman, stack van 2 foto's.

Na dit fraaie tafereeltje liepen we hoopvol een grasland met een poel (6) in op zoek naar meer spannends. Helaas bleef dat beperkt tot enkele algemene soorten van grasland en poelen. Noemenswaardig is hier nog een toefje gerand haarmos (*Polypodium longisetum*) en wat gewoon water-vorkje (*Riccia fluitans*). Ook stond hier iets knolletjesgreppelmos (*Dicranella staphylinia*) dat microscopisch werd gecontroleerd en waarvan de foto's onderling zijn uitgewisseld.

Ondanks dat het toch al wat donkerder werd, zijn we nog een bosperceel ten noorden van dit grasland ingegaan (7). Hier troffen we enkele nieuwe epifyten aan zoals het schijfjesmos (*Radula complanata*). Als klap op de vuurpijl vond Rudi Zielman hier een onooglijk vlekje dwergwratjesmos (*Cololejeunea minutissima*). Telkens als het moest worden aangewezen was het turen geblazen om het weer in beeld te krijgen. Het is José Dermout dan ook helaas niet gelukt hiervan een foto te maken die dit dwergje goed laat zien, ondanks vele malen opnieuw scherpstellen etc.

In de voorbereiding had Marjolein Vermeij een bodemkaart afgedrukt. Als we die gebruiken om onze vondsten kort te interpreteren dan zien we dat tot en met de lunch we vooral 'droge, zandige' mossoorten aantroffen op veldpodzolen, en later iets noordelijker vooral te maken hadden met beek-eerdgronden waarop we bijvoorbeeld de *Nanocyperion*-mossen zagen, maar ook het mooie vochtige bos met de epifyten.

Al met al een heel geslaagde excursie, mede omdat het doel dit uurhok (33.18) boven de 70 soorten te tillen ruimschoots is gehaald; we hebben deze dag 66 soorten gezien op Landgoed Dorth. Er zijn nu 89 soorten uit het uurhok bekend, een mooie middenmoter. De gebruikte flora is die van Siebel & During, de kroesmossen zijn bovendien tijdens de BLWG-werkdag in november 2018 gecontroleerd. Leuk is dat de *Ulota crispa* de echte soort betreft en niet de veel algemenere *Ulota crispula*. Alle soorten zijn gerapporteerd naar de BLWG-gegevensbank en de soortenlijst is ook onder dank naar onze vergunningverlener gestuurd; de Vereniging Natuurmonumenten (de heren Westendorp en Regtop, dank).

Lijst van deelnemers

Claire van Norel, Eddy Weeda, Eefke van Schaik, Jan Zwienenberg, Joop Bruggert, José de Negro-Dermout, Koos van der Vaart, Marjolein Vermeij, Peter Grubben, Rudi Zielman, Wilco Non.

Auteursgegevens

H.R. Zielman, rudi-zielman@wx.nl
M. Vermeij, marjoleinvermeij@gmail.com

Literatuur

- Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (PDOK-viewer)
Gradstein, S.R. & H.M.H van Melick (1996). De Nederlandse Levermossen & Hauwmossen. Utrecht, KNNV-uitgeverij.
Siebel, H. & H.During (2006). Beknopte Mosflora van Nederland en België. Utrecht, KNNV-uitgeverij.

Abstract

A bryophyte excursion to Estate Dorth in Lochem, province of Gelderland

Estate Dorth is owned by the Society for Nature Conservation Natuurmonumenten. A joint field trip of two local study groups, and some additional participants, revealed more than 20 new bryophyte species for the area. Most of them epiphytes such as *Radula complanata*, *Syntrichia* spp, and *Cololejeunea minutissima*. Also, some species more typical of *Nanocyperion* communities, like *Ephemerum serratum* s.s., *Riccia glauca* and *Fossombronia wondraczekii* could be recorded on soils typical for brook surroundings. All together almost 66 species have been recorded on the localities shown on fig. 1, making the total amount of known species for this grid cell almost 90.